

MIES

JA VAPAA-AIKA

MIESNÄKÖKULMIA
KANSALAIPOISTOJEN
KEHITTÄMISEEN

KANSALAIPOISTOJEN LIITTO KoL
MEDBORGARINSTITUTENS FÖRBUND MiF ry

YHTEYS

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Juha Kauppinen ja Lasse Tanhuanpää

MIES JA VAPAA-AIKA –
MIESNÄKÖKULMIA KANSALAIPOISTOJEN KEHITTÄMISEEN

Kansalaisopistojen liitto KoL - Medborgarinstitutens förbund MiF ry

Julkaisu on tuotettu osana Yhdessä tekemisen yhteisöt -hanketta

© Kauppinen & Tanhuanpää ja Kansalaisopistojen liitto KoL -
Medborgarinstitutens förbund MiF ry

ISBN 978-952-5709-06-3

ISBN 978-952-5709-07-0

Graafinen Suunnittelu: Kasper Peltonen

Erweko Oy, Rovaniemi, 2014.

Yhteistyökumppanit

SUOMEN KIRJASTOSEURA
FINLANDS BIBLIOTEKSFÖRENING
FINNISH LIBRARY ASSOCIATION

Sisällysluettelo

Johdanto.....	5
Miesten vapaa-aikakäsityksiä pohdittiin foorumeissa.....	7
Kansalaisopisto – kaikkien opisto.....	11
Sukupuoli vai asia edellä?.....	13
Toiminnallisuus ja elämänläheisyys miesten suosiossa.....	14
Tuntevatko miehet kansalaisopistojen tarjonnan?.....	16
Tulkattaisiinko miesten kielelle?.....	19
Loppupäätelmät.....	21
KIRJALLISUUS.....	23

Johdanto

Kansalaisopistojen opiskelijoista vain vajaa neljäsosa on miehiä (Kumpulainen 2011, 213). Työikäisten miesten osuus on vielä tätäkin pienempi. Sukupuolijakauman epäsuhtaa pohdittiin ja sen tasoittamiseen mietittiin keinoja YHTEYS - Yhdessä tekemisen yhteisöt - hankkeen ja tamperelaisen Ahjolan kansalaisopiston yhteistyönä toteuttamissa Mies ja vapaa-aika - foorumeissa. Niissä oli lähtökohdana saada tavallisten miesten ääni kuuluviin kansalaisopistojen kehittämistyössä. YHTEYS-hankkeen osatoteuttajina on ollut mukana myös kirjastoja. Niiden asiakaskunnassa on havaittavissa samantyyppistä naisvaltaisuutta, vaikka tämä ei ole yhtä selvää kuin kansalaisopistokentällä. Miehistä noin neljännes lukeutuu kirjastossa vain äärimmäisen harvoin tai ei lainkaan asioiviin ei-käyttäjiin kun taas naisista tähän ryhmään kuuluu 16 %. (Serola & Vakkari 2011, 45.)

Sukupuolen ohella myös ikä vaikuttaa kansalaisopisto- ja kirjastopalvelujen käyttöön. Tilastokeskuksen vuonna 2005 julkaiseman kansalaisopisto-opiskelijoiden opiskelijaprofiilin mukaan yli 20-vuotiaiden osallistumisaktiivisuus opistojen kursseille kasvaa melko tasaisesti iän noustessa. Esimerkkinä voidaan mainita kursseille osallistumisen lisääntyminen siirryttäessä nuorista aikuisista varhaiskeski-ikäisiin: opiskelijoista 20–34-vuotiaita oli 18,1 % ja 35–49-vuotiaita 26,9 %. Kirjastojen suhteen käyttöaktiivisuuden iänmukainen muutos on jopa päinvastainen: joidenkin tutkimusten mukaan kirjastonkäyttö vähenee melko systemaattisesti iän noustessa. Toisissa tutkimuksissa on todettu aktiivisuuden vaihtelevan ikäryhmittäin aaltomaisesti, kuitenkin niin, että alle 25-vuotiaat nuoret ovat aktiivisin käyttäjäryhmä. (Serola & Vakkari 2011, 34, 44.) Edellinen viittaa siihen, että kirjasto on koululaisille ja opiskelijoille tärkeä tiedonhakukanava. Varsinkin opiskeluaikaisia nuoria aikuisia käy kuitenkin melko vähän kansalaisopistojen kursseilla, koska heidän elämänsä täyttyy pitkälti muusta opiskelusta.

Alle 25-vuotiaat nuoret ja nuoret aikuiset ovat myös kriittisin käyttäjäryhmä. Esimerkiksi Ahjolan kansalaisopistossa lukuvuonna 2013–2014 kerätyn opiskelijapalautteen mukaan juuri edellä mainittu ikäryhmä oli kaikkein tyytymättömin kurssien sisältöön ja opiskeluryhmien ilmapiiriin. Täytyy kuitenkin korostaa, että tässäkin ryhmässä palaute oli kaikkineen hyvin positiivista ja rakentavaa. Kaiken kaikkiaan myönteistä palautetta antavat myös kirjastojen asiakkaat, mutta niissäkin palveluja kriittisimmin arvioivat juuri nuoret sekä vanhimmat käyttäjät. (Serola & Vakkari 2011, 58.)

Mies ja vapaa-aika -käsikirjan pääasiallisena lähdeaineistona toimivat raportit, jotka on laadittu miesfoorumien pohjalta. Vertailuaineiston muodostavat puolestaan erilaiset kansalaisopistoa ja kirjastoa käsittelevät tutkimukset ja selvitykset. Mikko Mattilan kirjoittama Miehiä kesäyliopistoon - hankkeen loppuraportti vuodelta 2007 on mielenkiintoista luettavaa kaikille vapaan sivistystyön parissa työskenteleville. Kirjastojen puolelta esimerkkinä voidaan mainita Sami Serolan ja Pertti Vakkarin tutkimus Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa: Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä (2011). Näiden lisäksi olemme hyödyntäneet mm. erilaisia aihetta käsitteleviä artikkeleita ja opinnäytetöitä.

Käsikirjan rakenne noudattelee lähtökohtaisesti varsin perinteistä kaavaa: Johdantoa seuraa kolme käsittelylukua sekä lyhyt johtopäätösluku. Ensimmäisessä käsittelyluvussa esittelemme lyhyesti Mies ja vapaa-aika -foorumien käytännön toteutusta sekä arvioimme organisointiin liittyneitä onnistumisia ja epäonnistumisia. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan miesfoorumien varsinaista antia. Esiin nousevat kansalaisopistoon liittyvät yleiset kehittämisideat, kurssien käytännön järjestelyistä esitetyt toiveet sekä miesten keskusteluissa syntyneet kurssi-ideat. Kolmannessa käsittelyluvussa pohdimme puolestaan kansalaisopistojen, sekä vertailevasta näkökulmasta kirjastojen, markkinointiin liittyviä haasteita. Markkinointi on valittu omaksi luvukseksi, koska siihen liittyvät ongelmat herättivät vilkasta keskustelua foorumeissa eri puolilla Suomea. Käsikirja päättyy yhteenedonomaaiseen loppupäätelmälukuun.

Lasse Tanhuanpää (vas.) ja Juha Kauppinen

Miesten vapaa-aikakäsityksiä pohdittiin foorumeissa

Suomalainen vapaa-aika - teoksen toimittanut Mirja Liikkanen on todennut:

Vaikka vapaa-ajan tärkeyttä on perusteltu myös sen lisääntymisellä, ei kuitenkaan tiedetä varmasti, lisääntyykö vapaa-aika todella. Asian tarkastelemisen tekee vaikeaksi epäselvyys siitä, tarkoitetaanko vapaa- ajalla kaikkea palkkatyön ulkopuolista aikaa, omaa henkilökohtaista aikaa vai jotain muuta. (Liikkanen 2009, 8.)

Tällaisia vapaa-ajan perimmäisiä kysymyksiä pohdittiin myös Ahjolan järjestämässä miesten YHTEYS-foorumeissa talvella 2013 - 2014.

Foorumeissa tehty johtopäätös oli se, että vapaa-ajan määrittely on jokaisen ihmisen henkilökohtainen asia. Esimerkiksi kirjan lukeminen koetaan useimmiten vapaa-ajaksi, mutta jos on kirjallisuuden opettaja, lukeminen saattaa tuntua työltä. Opettaja alkaa näet helposti heti kirjan avattuaan miettiä, miten voisi hyödyntää sitä työssään. Keskustelussa todettiin lisäksi työn ja vapaa-ajan rajan hämärtyneen nykyisessä tietoyhteiskunnassa. Työsähköposteja tarkistetaan ja niihin vastataan myös varsinaisen työajan ulkopuolella. Työt tulevat helposti kotiin, eikä tehtaan pilli enää katkaise työntekoa.

Ahjolan Mies ja vapaa-aika -aloitusfoorumi järjestettiin marraskuussa 2013 Rientolassa, Tampereen Lielahdessa. Joulukuun alussa lähetettiin aloitusfoorumin osallistujille internet-kysely, johon vastaaminen tapahtui sähköisellä lomakkeella. Tilaisuudessa mukana olleet välittivät kyselylomaketta eteenpäin omissa verkostoissaan. Kyselylomake toimitettiin sähköpostitse myös lukuisille tamperelaisille yhdistyksille ja urheiluseuroille. Kyselyn tuloksia purettiin ja ideoita Mies ja vapaa-aika -teemasta kehiteltiin tammikuun lopulla Ahjolan toisessa miesfoorumissa Tampereen Saukkolassa. Tampereen foorumeissa syntyi ajatus siitä, että sauna ja nuotio voisivat olla keskustelua inspiroivia ympäristöjä

erityisesti miehille. Tämän pohjalta järjestettiin YHTEYS-hankkeessa mukana olevien Ahjolan, Posion ja Rovaniemen kansalaisopistojen yhteistyönä kaksi nuotiofoorumia Posiolla ja Rovaniemellä syyskuussa 2014.

Edellä mainittujen foorumien lisäksi oli tarkoitus järjestää nuotiotilaisuudet myös Taivalkoskella ja Kuusamossa. Nämä kuitenkin peruuntuivat, koska kumpaankin tilaisuuteen ilmoittautui vain yksi mies. Samoin jouduttiin vähäisen osallistujamäärän vuoksi perumaan myös Tampereen seudulle suunnitellut kolme miesten retkifoorumia. Peruuntuneiden metsäretkien kautta voidaan lähestyä laajemminkin vapaa-ajan tapahtumien järjestämiseen liittyviä haasteita.

Tampereen kaltaisissa suurissa kaupungeissa tapahtumatarjontaa on suhteellisen paljon. Tämän lisäksi vähäisen osallistujamäärän taustalla saattaa olla myös ihmisten yleinen passiivisuus, joka on viime vuosikymmeninä näkynyt yhteiskunnallisen aktiivisuuden vähentymisenä. Yksi peruuntuneista retkistä oli Isä - lapsi-retki, jonka potentiaalisista osallistujista osa saattoi jäädä pois sen vuoksi, että retki piti sisällään yöpymisen syrjäisessä leirikeskuksessa. Luonnossa yöpyminen ja toimiminen eivät välttämättä ole nykylapsille kovinkaan ominaista ja houkuttelevaa. Retkien markkinointiin liittyviin seikkoihin palaamme kolmannessa käsittelyluvussa.

Oma problematiikkansa sisältyi Tampereella järjestetyn internet-kyselyn organisointiin. Kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä vain 19 miestä. Tämä oli vähän suhteutettuna siihen, että kyselylomake toimitettiin useammalle sadalle miehelle. Ehkä kysely koettiin liian vaativaksi, koska se koostui pelkästään avoimista kysymyksistä. Miehet saattoivat ajatella vastaamisen vievän liikaa aikaa kiireisen arjen keskellä. Ahjolan kannalta avoimet kysymykset olivat kuitenkin ainoa järkevä vaihtoehto, sillä jos olisimme käyttäneet valmiita vastausvaihtoehtoja, monet hienot ideat olisivat jääneet pimentoon.

Vaikka joidenkin foorumien osallistujamäärä jäi suhteellisen vähäiseksi, olivat osallistajat motivoituneita. Lisäksi mukana olleet miehet muodostivat ikänsä, sosioekonomisen asemansa ja koulutustaustansa puolesta varsin heterogeenisen joukon. Kävi ilmi, että miehet kaipaavat tilaisuuksiin toimintaa, jota Tampereen aloitusfoorumissa edustivat pelit, kuten koripallo ja sähly. Lapissa taas pelejä ei tarvittu, mutta makkaranpaisto nuotiolla ja saunominen rentouttivat mukavasti tunnelmaa, samoin kuin jo itsessään idylliset pitopaikat, laavu Kirintöjärven rannalla ja Kemijoen rannalla sijainnut sauna. Ilman tällaisia toiminnallisia houkuttimia miehiä olisi varmasti ollut vaikea saada paikalle.

Foorumeissa pohdittiin myös alkoholin asemaa miesten vapaa-ajanvietossa. Muutamissa puheenvuoroissa nousi esiin huoli miesten vapaa-ajanvieton keskittymisestä lähinnä baareihin, jolloin vapaa-aika on liian tiiviisti kytköksissä alkoholinkäyttöön. Toisaalta pari osallistujaa olisi toivonut esimerkiksi Rovaniemen tilaisuuteen kohtuullista alkoholitarjoilua. Tämä olisi heidän mielestään rentouttanut tunnelmaa ja saanut ehkä kielenkannat aukeamaan paremmin. Tampereen foorumeissa oli esillä jopa ajatus kansalaisopistojen kielikurssien viemisestä pubeihin, jotka oppimisympäristöinä voisivat olla koululuokkaa rennompia. Peruskoulun kielten tunneilta on voinut jäädä jännityksiä luokkatilanteisiin esimerkkinä kiertävät vastausvuorot.

Kansalaisopisto – kaikkien opisto

Miesfoorumien keskusteluissa tavoitteeksi nousivat tasa-arvoiset ja matalankynnyksiset opiskelu- ja harrastusmahdollisuudet. Esimerkiksi musiikin puolella yhteysoittoon kaivattiin nykyistä rennompaa otetta. Osallistujien mielestä kansalaisopistojen musiikkiyhtyeet ovat nykyisellään kovatasoisia, eikä harrastelijoiden näin ollen ole helppo tulla mukaan. Myös joidenkin kieltenkursseiden tunnelmaa pidettiin ahdistavana koulumaisten käytäntöjen, kuten kiertävien vastausvuorojen vuoksi.

Kansalaisopiston toiminnalta toivottiin mahdollisimman vapaamuotoista, eri ikäluokat yhdistävää ja luokkarajat ylittävää otetta. Tämä osuu mielenkiintoisella tavalla yksiin Unescon 20 vuotta sitten julkaiseman Julkisen kirjaston manifestin ajatusten kanssa. Manifestissa julkisin varoin ylläpidetyt kirjastot nähdään vastavoimana kaupalliselle yhteiskunnalle, koska ne ”tarjoavat puolueettoman tilan ja resursseja riippumatta kävijöiden taustasta”. (Alanen 2011.) Foorumien osalta taustojen monimuotoisuus toteutui erityisen hyvin Rovaniemen tilaisuudessa, jossa osallistujien ikähaitari ulottui 1937 syntyneestä eläkeläisestä 1993 syntyneeseen opiskelijaan. Juuri eri ikäpolvien kohtaaminen ja aito vuorovaikutus saivat osallistujilta kiitosta, ja tilaisuudelle toivottiin pikaista jatkoa. Tämänäköisille erilaisia ihmisiä yhteen kokoaville tapahtumille löytyisi ehkä kysyntää kansalaisopistoissa eri puolilla Suomea.

Rovaniemen tilaisuudessa pohdittiin myös sitä, voisiko kansalaisopisto ottaa nykyistä suuremman roolin pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa sekä yksinäisten miesten syrjäytymisen ehkäisyssä. Tampereen foorumeissa puolestaan nousi esiin huoli koulupudokkaista ja samalla pohdittiin, mitä kansalaisopisto voisi tehdä näiden nuorten hyväksi. Myös edellä mainituissa asioissa kansalaisopistot ja kirjastot kohtaavat samanlaisia haasteita. Perinteisesti taloudellinen taantuma on länsimaissa lisännyt kirjastonkäyttöä, mutta nykyisen taantumana aikana tällaista kehitystä ei ole tapahtunut Suomessa ja Ruotsissa. Ehkä tässä näkyy internetin voimakkaampi rooli työnhakukanavana Pohjoismaissa kuin muualla länsimaissa. Kirjastot ja kansalaisopistotkin voidaan nähdä eräänlaisina taantumalta suojaavina turvapaikkoina, joiden palveluita kaikkien ihmisten on suhteellisen vaivatonta käyttää tulotasosta ja sosioekonomisesta asemasta riippumatta. (ks. Alanen 2011.) Toisaalta miestenfoorumeissa keskusteltiin siitäkin, ovatko kansalaisopistojen kurssimaksut nykyisellään kohtuullisia.

Kansalaisopistot tarjoavat edullisia ja yhteisöllisyyttä vahvistavia harrastusmahdollisuuksia vähävaraisillekin. Kursseilla syntyneet sosiaaliset kontaktit vahvistavat usein osallistujien henkistä hyvinvointia. Tämä puoli välillä unohdetaan, kun korostetaan vain kurssien tiedollisia ja taidollisia lähtökohtia. Parhaimmillaan opistojen opiskeluryhmät luovat areenan, jolla on mahdollista keskustella myös henkilökohtaisista asioista. Kurssilaisten välinen avoimuus vaatii, että ryhmän sisäinen dynamiikka toimii ja tunnelma on leppoisa. Illan edetessä ja ilmapiirin rentoutuessa myös jotkut miesfoorumien osallistujat kertoilivat omista perheasioistaan varsin avoimesti. Saivatko he illasta eväitä arkeensa?

Sosiaalisuuden ohella monet miehet kaipaavat kansalaisopistojen kursseilta selkeää hyötyä. Jotkut halusivat kartuttaa kansalaisopistoissa ammatillista pätevyyttään. Toisaalta on varottava yleistyksiä, ettei miehistä syntyisi kuvaa täysin yhtenäisenä ryhmänä. Tampereen miesfoorumien osallistujat olivat yhtä mieltä, että miehet eivät ainakaan tietoisesti lähde kansalaisopiston kursseille opiskelemaan tai kehittämään itseään. Mahdolliset oppimistulokset tulevat ennemminkin hauskan yhdessäolon sivutuotteena. Juuri erilaisten ihmisten välinen kohtaaminen oli siis foorumiin osallistuneille miehille kansalaisopistojen tärkeintä antia.

Sukupuoli vai asia edellä?

Tampereen tilaisuuksissa nousi esiin myös ajatus vain miehille tarkoitetuista kansalaisopiston kursseista. Erityisesti joukkuepeleissä painottuvat sukupuolten fysiologiset erot, jotka puoltavat erillisiä ryhmiä naisille ja miehille. Lisäksi erilliset ryhmät saattaisivat olla tarpeen, koska miehet eivät välttämättä kehtaa tulla jumppaan tai joogaan naisten kanssa. Kielikurssien osalta joidenkin keskustelijoiden puheenvuoroissa oli havaittavissa samantyyppistä alemmuudentuntoa. Miehet pelkäävät näyttää ”huonouttaan” kielellisesti lahjakkaampina pitämiensä naisten rinnalla. Kirjastojen puolella on ainakin ulkomailla järjestetty vain miehille suunnattuja lukupiirejä sekä erityisiä miesten osastoja. (Almgren & Jokitalo 2010, 161–162.) Keskustelua on herättänyt myös kirjastohenkilökunnan vahva naisvaltaisuus, joka saattaa luoda kirjastoille feminiinisen imagon ja karkottaa näin tietyn tyyppisiä miesasiakkaita. Tällaisen mielikuvan voisi murtaa miespuolisten kirjastonhoitajien määrän lisääminen. (Ahlman 2011, 52.) Myös foorumeissa käytiin samantyyppistä keskustelua kansalaisopistojen miesopettajien vähäisestä määrästä.

Sukupuolta ei kuitenkaan saa nähdä liian vahvasti toimintaa määrittävänä tekijänä, ei miesten eikä naisten kohdalla. Kiinnostuksen kohteet voivat olla molemmilla samoja. Foorumeissakin korostettiin, että jokainen mies on yksilö ja tekee kurssivalinnat omien mieltymystensä mukaisesti. Sukupuolen mukaan eriytetyt opiskeluryhmät eivät näin ollen välttämättä toisi lisää miesopiskelijoita kansalaisopistoihin. Käydyissä keskusteluissa tuli ilmi, että yhtenä kursseille osallistumisen motivoijana on toisinaan ollut kontaktien luominen vastakkaiseen sukupuoleen. Kursseilla on saanut alkunsa jopa muutama avioliitto.

Toiminnallisuus ja elämäläheisyys miesten suosiossa

Yleisten kehittämisideoiden lisäksi foorumien miesporukoilta syntyi ainakin kolmisenkymmentä valmista kurssi-ideaa. Yksi mielenkiintoinen ajatus oli niin sanottu laatuaikurssi, joka pitäisi sisällään esimerkiksi joukkuepelejä tai elokuvien katsomista yhdistettynä saunomiseen ja keskusteluun. Ylipäätään joukkueurheilun, esimerkiksi koripallon, lentopallon, jalkapallon ja salibandyn puuttumista kansalaisopistojen kurssitarjonnasta ihmeteltiin foorumeissa suuresti. Juuri joukkuepelit voisivat houkutella opistoihin lisää nuoria miehiä. Nykyisellään liikuntatarjonta jooga- ja jumppakursseineen palveleekin lähinnä naisia ja vanhempia miehiä. Joukkuepelien ohella tilausta tuntui olevan lautapelikerholle, joka myös saattaisi vetää puoleensa nuoria.

Kuten saattoi odottaakin, kädentaitojen kursseista tuli paljon ehdotuksia. Tässä yhteydessä esiin nousi joitakin eri opetusaloja yhdisteleviä kursseja. Tampereella ehdotettiin jousiammuntakurssia, jossa käytettävä jousi tehtäisiin itse. Rovaniemellä puolestaan kaipailtiin paikallishistorian ja perinnekäsityöt yhdistävää kurssia. Tietyllä tavalla eri opetusaloja kytkisi yhteen myös ehdotettu musiikkia ja kädentaitoja yhdistävä soitintenrakennuskurssi. Innostusta ilmeni myös suurempia rakennusprojekteja, kuten veneenveistoa ja vanhojen talojen kunnostamista kohtaan. Veneenveistokurssi onnistuisi rovaniemeläisten mukaan parhaiten maaseudulla, koska maataloissa olisi sekä tilaa että työvälineitä kurssilaisten käyttöön.

Kädentaitoja edustaa tietysti tavallaan myös ruuanlaitto, johon liittyville kursseille olisi todennäköisesti kysyntää eri puolilla Suomea. Esimerkiksi foorumeissa ehdotettu miesten ruuanlaittokurssi voisi olla tarpeellinen yksin jääneille eläkeläismiehille ja miksei myös itsenäistä elämää aloittaville opiskelijanuorille. Tietynlaista "äijäkulttuuria" toi esiin idea makkarantekokurssista, joka olisi houkutteleva grillausharrastuksesta innostuneille miehille. Kalastus on suosittu harrastus miesten keskuudessa, kalankäsittelykursseille olisi nykypäivänä tilausta. Monet edellä mainituista ruuanlaittokursseista on toteutettu jo sellaisissa kansalaisopistoissa, joilla on käytössään opetuskeittiöitä.

Erilaiset yhteiskunnallisia aiheita ja kulttuuria käsittelevät keskustelukurssit saattaisivat foorumien osallistujien mielestä houkuttaa miehiä kansalaisopistojen opiskelijoiksi. Rovaniemen kansalaisopistossa jo toteutettu Kuluttajan edunvalvontakurssi saattaisi innostaa ihmisiä muuallakin. Todettiin myös, että jotkut miehet olisivat todennäköisesti kiinnostuneita vieraita kulttuureita esittelevistä kursseista. Viihteellisempää aluevaltausta opistokentällä edustaisivat nuorempien osallistujien ehdottamat stand up - ja karaoke-kurssit.

Tuntevatko miehet kansalaisopiston tarjonnan?

Yksi perustavaa laatua oleva ongelma on se, että miehet eivät tunne kansalaisopistoja kovin hyvin. Vaikeuksia aiheuttavat myös miesten keskuudessa vallitsevat osin virheelliset ja vanhentuneet käsitykset opistoista. Anu Antinoja on kiinnittänyt tähän huomiota kasvatustieteen pro gradu - työssään Kansalaisopistot mielikuvien markkinoilla. Hän toteaa, että kansalaisopistot ovat itsekin vahvistaneet naisvaltaista mielikuvaa, kun ne ovat kurssiesitteidensä pääkirjoituksissa nostaneet esiin yksittäisistä kursseista esimerkiksi pitsinnypläyksen tai kierrätysompelun. Tutkimuksessaan Antinoja pohtii tarkemmin sitä, miten pitsinnypläysmielikuvat vaikuttavat kansalaisopistojen imagoon. Osa miehistä voi pitää koko pitsinnypläysanaa jotenkin alentavana, mutta toisaalta sekä miehet että naiset ovat sitä mieltä, että nypläyksen kaltaisten perinnetaitojen vaaliminen on osa kansalaisopistojen ydintehtävää. Näin ollen nypläyskursseista ei missään tapauksessa saa luopua imagollisista syistä. Markkinoinnin keinoin on kuitenkin varmistettava se, ettei kansalaisopistoista enää nykypäivänä synny kuvaa pelkkinä eläkeläisrouvien pitsinnypläyskerhoina. (Antinoja 2011, 61–65.)

Tiettyjä väärinkäsityksiä ja ongelmia sisältyi myös miesfoorumien markkinointiin. Rovaniemen foorumissa paljastui, että tapahtumasta oli mainonnan perusteella syntynyt vääränlainen kuva. Mainosteksti oli tulkittu jollain tapaa uskonnolliseksi, mikä oli osittain karkottanut potentiaalisia osallistujia. Tässä tulee valaisevasti esille juuri mielikuvien merkitys, koska teksti sinällään ei ollut millään tavoin uskonnollinen. Ilmeisesti seurakunnan miesryhmien tilaisuuksia mainostetaan usein samantyyppisillä teksteillä. Lisäksi Rovaniemen foorumin mainoksesta saattoi välittyä ”äijämäisimmille” miehille jotenkin lapsellinen kuva peleineen ja keskusteluineen. Tällä kohderyhmälle olisi ehkä kannattanut mainostaa lähinnä saunomista ja makkaranpaistoa.

Tampereen seudulle suunniteltujen miesten retkien peruuntuminen herätti puolestaan kysymyksen: ovatko miehet ylipäättään kovin kiinnostuneita vain omalle sukupuolelleen suunnatusta toiminnasta? Tämän kysymyksen kautta pääsemme asiakaskunnan segmentointiin, joka on yksi markkinoinnin peruskäsitteistä. Segmentointi-käsitteen sisältöä on kuvailtu eräässä markkinoinnin oppikirjassa seuraavasti:

Segmentoinnin lähtökohtana on yleisesti tunnettu tieto, että eri markkinoilla ja eri asiakasryhmillä on erilaiset valintaperusteet tekemilleen ostopäätöksille. Siksi on taloudellisempaa ja tuloksellisempaa eriyttää ja kohdistaa markkinointi eri perusteilla ostaville asiakasryhmille kuin yrittää markkinoida kaikille. (Bergström & Leppänen 1997, 104.)

Päinvastoin kuin puhtaasti kaupallisessa segmentoinnissa, ”kirjastojen kohderyhmien kartoittamisessa huomioidaan myös marginaaliset ja heikommat ryhmät” (Almgren & Jokitalo 2010, 122). Sama pätee myös kansalaisopistoihin. Sekä kirjastoissa että kansalaisopistoissa toimintaa ohjaa vahva tasa-arvon ideaali. Näin ollen molemmilla kohderyhmänä ovat kaikki kansalaiset. Kansalaisopistojen ja kirjastojen markkinointi saattaakin lähtökohtaisesti vaikuttaa siltä, kuin segmentointi ei soveltuisi siihen lainkaan. Toisaalta segmentointi voidaan yhdistää vapaan sivistystyön universaaleihin ihanteisiin siten, että pyritään tavoittamaan kaikki, mutta eri kansalaiset erilaisella markkinointiviestinnällä.

Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, kansalaisopistossa on jonkin verran lähtökohtaisesti sukupuolittunutta kurssitarjontaa, lähinnä liikuntaryhmien kohdalla. Foorumeissakin toivottiin joitakin ”miesten kokkikoulun” kaltaisia vain miehille suunnattuja kursseja. Toisaalta sukupuolijakoinen lähestymistapa on syytä asettaa kyseenalaiseksi, kuten Päivi Almgren ja Päivi Jokitalo (2011) osittain tekevät teoksessaan Kirjasto 2011. Onhan selvää, että miehet eivät ole mikään homogeeninen ryhmä. Jos sukupuoli ylipäättään nähdään relevanttina kategoriana markkinoinnin kannalta, on ehkä tarpeen jaotella miehet erilaisiin segmentteihin. Kansalaisopistojen osalta päällimmäisenä jakokriteerinä tulevat mieleen harrastukset. Muita segmentoinnin lähtökohtia voisivat olla esimerkiksi koulutus- ja ammattitaitausta. Myös ikä voidaan nähdä yhtenä segmentoinnin perusteena, mistä esimerkkinä mainittakoon Espoon työväenopiston julkaisema nuorten kurssiesite.

Teoksessaan Kirjaston markkinointi Maija-Leena Huotari on jaotellut kirjaston asiakkaat segmentteihin käyttöiheyden ja -tarkoituksen perusteella. Tuloksena saatiin kuusi segmenttiä: säännölliset asiakkaat, satunnaiset asiakkaat, potentiaaliset säännölliset asiakkaat, potentiaaliset satunnaiset asiakkaat, potentiaaliset vanhemmat asiakkaat ja pysyvät ei-käyttäjät. (Huotari 1992, 80–85, 102.) Tämä jako voisi olla toimiva myös kansalaisopistokentällä. Juuri uuden, potentiaalisen miesasiakaskunnan tavoittaminen oli myös foorumien päätavoite. Kun kansalaisopistot ja kirjastot tavoittelevat uusia kohderyhmiä, on pidettävä tarkkaa huolta siitä, ettei samalla unohdeta uskollisia vakioasiakkaita (vrt. Taavila 2011, 14; Almgren & Jokitalo 2010, 137). Opistojen resurssit eivät nykyisellään todennäköisesti riitä kurssitarjonnan laajentamiseen, joten kysymys kuuluu, minkä kurssien tilalle mahdolliset mieskurssit tulisivat. Taloudelliselta kannalta ei ole ehkä mielekästä korvata vanhoja, hyväksi havaittuja kursseja uusilla kursseilla, joiden toteutuminen on epävarmaa. Vähittäinen, kokeileva kurssiohjelman uudistaminen on kuitenkin jopa kansalaisopistojen elinehto. Tässäkin pitää siis löytää oikea tasapaino vanhan säilyttämisen ja uudistamisen välillä.

Tulkattaisiinko miesten kielelle?

Kurssitarjonnan ohella tulisi kiinnittää huomiota kansalaisopistojen esitteiden kurssikuvauksiin. Foorumeissa epäiltiin laajasti sitä, houkuttelevatko nykyiset kurssikuvaukset miehiä mukaan opintoryhmiin. Kuvauksia laativat opetussuunnittelijat ovat pääasiassa naisia, joten heidän käyttämänsä kieli ei välttämättä vetoa potentiaalisiin miesasiakkaisiin. Huumorilla ehdotettiin miesten palkkaamista opistoihin eräänlaisiksi tulkeiksi, jotka kääntäisivät suunnittelijoiden ajatukset miessukupuolen kielelle. Oma kysymyksensä tietysti on, onko olemassa mitään kaikkia miehiä yhdistävää kirjoitus- tai puhutapaa.

Kurssikuvausten merkitys on keskeinen, koska mielikuvat kurseista syntyvät edelleen paljolti paperisten esitteiden pohjalta. Tampereella Ahjolan kansalaisopistossa kerättyjen opiskelijapalautteiden mukaan paperinen kurssiesite on yhä parhaiten asiakkaita tavoittava tiedotuskanava. Lukuvuonna 2013–2014 kyselyyn vastanneista kurssilaisista 57 % ilmoitti saaneensa tiedon kurssista Ahjola-lehden kautta, kun taas 27 % kertoi tietolähteekseen opiston internet-sivut. Vuodesta 2010 alkaen kotisivujen merkitys Ahjolan tiedotuskanavana on kuitenkin lähes kaksinkertaistunut, samalla kun lehden merkitys on suhteessa jonkin verran vähentynyt. Tästä trendistä huolimatta kansalaisopistokentällä on yleisesti tunnettua, että paperisesta kurssiesitteestä luopuminen ei ole toimiva ratkaisu, koska tällöin varsinkin vanhemmat asiakkaat saattaisivat kokea tulleen hylätyiksi. Tutkimusten mukaan ikä nimittäin erottelee tietokoneen käyttöä varsin selvästi: yli 65-vuotiaista lähes kaksi kolmasosaa ei käytä tietokonetta lainkaan vapaa-ajallaan, kun taas alle 25-vuotiaista tähän ryhmään kuuluu vain yksi prosentti (Zacheus 2008, 30–31).

Internet-sivujen lisäksi sosiaalisen median merkitys tiedotuskanavana on lisääntynyt viime vuosina myös kansalaisopistoissa. Rovaniemen foorumissa varsinkin nuoremman polven edustajat korostivat facebookin merkitystä opistojen tiedotuksessa. Asiasta ei kuitenkaan missään tapauksessa vallinnut yksimielisyyttä, koska sosiaalinen media sai myös paljon kritiikkiä. Posiolla todettiin osuvasti, ettei sosiaalinen media voi suoran ihmiskontaktin tavoin koskaan tavoittaa esimerkiksi ilmeitä, eleitä ja hajuja.

Yksi keskeisimmistä kanavista kurssien markkinoinnissa on niin sanottu puskaradio, joka toimii erityisen hyvin jo käynnissä olevien kurssien kohdalla. Opiskelijat kertovat kokemuksiaan omassa perhe- ja ystäväpiirissään, mikä voi innostaa uusia ihmisiä mukaan opintoryhmiin. Tällainen spontaani markkinointi ei tietenkään ole opistojen ohjauksessa, mutta on joka tapauksessa tehokasta. Onhan selvää, että kursseilla mukana olleiden aidot kertomukset vetoavat paremmin potentiaalsiin opiskelijoihin kuin lähes väistämättä hiukan ulkokohtaisiksi jäävät kurssikuvaukset.

Puskaradiokin on eräänlaista tarinamarkkinointia, jonka merkitys nousi esiin myös foorumeissa. Osallistujat halusivat opistojen internet-sivuille ”tarinoita”, joissa miehet kertoisivat kokemuksistaan kansalaisopisto-opiskelijoina. Nykyisellään monien opistojen internet-sivut ja opinto-oppaat saattavat jopa vahvistaa vapaan sivistystyön naisvaltaista imagoa. Osallistujien kokemuksen mukaan kansalaisopistojen markkinointiviestinnästä puuttuvat näet miesten opiskelukokemusten ohella myös kuvat kursseilla opiskelevista miehistä. Juuri kuvien puuttuminen muovaa todennäköisesti voimakkaasti opistoista syntyviä mielikuvia, sillä onhan kuva sanaa voimakkaampi ilmaisukeino. Tarinamarkkinointiin ja kuvien merkitykseen viitataan myös miesten kesäyliopisto-opiskelua käsittelevässä tutkimusraportissa. (Mattila 2007, 58–59.)

Rovaniemen tilaisuuksissa nostettiin esiin yhteistyön tiivistämisen tarve kansalaisopistojen ja muiden oppilaitosten välillä. Ei varmasti ollut sattumaa, että tästä keskusteltiin juuri Rovaniemellä, olihan foorumin osallistujista noin kolmasosa opiskelijoita. Oppilaitoksiin toivottiin opistojen yhteyshenkilöä, joka tiedottaisi kurssitarjonnasta. Osallistujat myös halusivat paikallisen kansalaisopiston ilmoittavan nykyistä aktiivisemmin yliopiston ilmoitustaululla.

Loppupäätelmät

Miesfoorumeissa käsiteltyjen aiheiden kirjo oli todella monipuolinen. Esiin nousivat miesten vapaa-ajalle antamat merkitykset, miesten suhde kansalaisopistoon ja ideat kansalaisopiston kehittämiseksi sekä ehkä jopa hieman yllättäen osallistujien henkilökohtaiset asiat. Juuri viimeksi mainittu kertonee tilaisuuksien rennosta tunnelmasta. Foorumeissa nähdyn kaltaista osallistujien välistä vapaamuotoista yhteisöllisyyttä kaivattiin myös kansalaisopistojen kursseille. Usein miesten mielikuvissa opistojen opetus on liian koulumaista, mikä voi viedä ajatukset takaisin kouluaikojen ankeisiin ja ahdistaviin luokahuoneisiin.

Hieman yleistäen voisi todeta, että monet miehet kaipaavat luokahuoneessa istumisen sijaan toiminnallista opetusta. Juuri yhteinen toiminta saa usein miehet puhumaan, jolloin saattaa syntyä varsin syvällisiä keskusteluja. Toiminnan ja keskustelun yhdistäminen näkyi kädentaitoihin ja liikuntaan liittyvissä kurssi-ideoissa. Yhdessä puuhastelu voi olla luonteva tapa eri-ikäisten kurssilaisten kohtaamiselle. Foorumeissa kansalaisopistojen toiminnalta toivottiin eri ikäluokat yhdistävää ja luokkarajat ylittävää otetta. Tällainen opistotoiminta olisi kuin luotu torjumaan vanhusten yksinäisyyttä sekä nuorten ja pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä.

Miesfoorumeissa etsittiin uusia ideoita kansalaisopistojen kehittämiseksi. Uusien ideoiden runsaus antaa helposti sellaisen kuvan, että opistojen toiminnassa on nykyisellään miltei kaikki pielessä. Monet foorumeissa esiin tuodut ideat ovat kuitenkin totta jo tänä päivänä. Opistot kokoavat kursseilleen monipuolisesti erilaisia ihmisiä riippumatta näiden koulutustaustasta, iästä ja siviilisäädystä. Foorumeissa ehdotettiin myös joitakin sellaisia kursseja, jotka ovat jo tällä hetkellä paikallisten opistojen opetustarjonnassa. Tämä kertonee siitä, että osallistujilla ei ollut täysin täsmällistä tietoa kurssivalikoimasta. Osa heidän kommenteista ja ideoista kertoo enemmän miesten keskuudessa vallitsevista mielikuvista kuin kansalaisopistojen todellisuudesta. Virheellisten mielikuvien muuttamiseksi opistojen tulisi jatkossa tehostaa markkinointiaan ja suunnata sitä entistä vahvemmin potentiaalisille uusille asiakasryhmille.

Edullisina ja kaikille kansalaisille avoimina kansalaisopistot ja kirjastot tarjoavat kaivatun vastavoiman nykyiselle markkinaliberalistiselle kehitykselle. Molemmat luovat toiminnallaan inhimillistä lämpöä, mikä on tarpeen tiukan taloudellisen tehokkuusajattelun leimaamassa ilmapiirissä. Eri taustoista tulevien ihmisten vuorovaikutus tiivistää parhaimmillaan yhteiskunnallista koheesiota ja murtaa erilaisia ennakkoluuloja. Tämän seurauksena jopa yhteiskuntarauhan voidaan nähdä vahvistuvan.

Kansalaisopisto- ja kirjastojärjestelmä heijastavat omalta osaltaan Pohjoismaisia tasa-arvon ihanteita. Molemmat edistävät paitsi eri yhteiskuntaluokkien ja ikäryhmien tasavertaista kohtaamista, myös sukupuolten tasa-arvoa. Opistoissa miehillä on kaikki mahdollisuudet osallistua esimerkiksi kudonta- tai helmityökurseille, joita on perinteisesti pidetty lähinnä vain naisten harrastuksina. Samoin naiset voivat osallistua vaikkapa miesvaltaisille puutyö- tai autoverhoilukurseille. Opistoilla ja kirjastoilla voisi olla nykyistäkin suurempi rooli totunnaisten sukupuoliroolien ja -stereotyyppien murtamisessa. Vapaaehtoisessa ja vapaamuotoisessa toiminnassa sukupuolten välisten näkymättömien raja-aitojen ylittäminen on ehkä helpompaa kuin hitaasti ja kankeasti uudistuvilla työmarkkinoilla.

KIRJALLISUUS

Ahlman, A 2011. Järvenpään kirjaston miesasiakkaiden tyytyväisyys kaupunginkirjaston palveluihin - asiakaskysely 2011. Opinnäytetyö (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Turun ammattikorkeakoulu.
(https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/31910/Ahlman_Anniina.pdf?sequence=1)

Alanen, A. Suomi on kirjastojen käytön kärkimaa: Kuinka kauan vielä? Artikkelijulkaistu Tilastokeskuksen "Tieto & trendit" –lehdessä 4-5/2011.
(http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-06-30_001.html?s=0)

Almgren P. & Jokitalo P. 2011. Kirjasto 2010: Vaikutteita maailmalta. Avain, Helsinki.

Antinoja, A. 2011. Kansalaisopistot mielikuvien markkinoilla. Pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden yksikkö.

Bergström S. & Leppänen A. 1997. Yrityksen asiakasmarkkinointi. Oy Edita Ab, Helsinki.

Huotari, M-L 1992. Kirjaston markkinointi. Kirjastopalvelu Oy. Helsinki.

Kumpulainen T. (toim.) 2012. Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011. Årsbok för utbildningsstatistik 2011. Opetushallitus, koulutuksen seurantaraportit 2012:5, Juvenes Print, Tampere. (www.oph.fi/download141011_Koulutuksen_tilastollinen_vuosikirja_2011.pdf)

Liikkanen, M. (toim.) 2009. Suomalainen vapaa-aika: Arjen ilot ja valinnat. Gaudeamus, Helsinki.

Mattila, M. 2007. Miehiä kesäyliopistoon. Suomen kesäyliopistot ry. (www.kesayliopistot.fi/filebank/101-miehia_kesayliopistoon.pdf)

Serola, S & Vakkari, P 2011. Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa
Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä. Opetus- ja
kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:21
(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKM21.pdf?lang=fi>)

Taavila, S-A 2011. Orimattilan kirjaston ei-käyttäjätutkimus:” Paljon turhempaa on
tässä maailmassa ku kirjasto”! Opinnäytetyö (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala,
Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

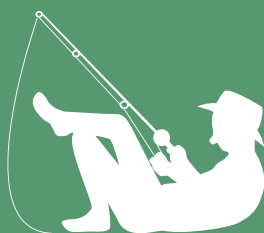
Zacheus, T. 2008. Suomalaiset ja vapaa-aika: raportti ISSP 2007 Suomen
aineistosta. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere.

YHTEYS

Yhdessä tekemisen yhteisöt – hanke kehitti vuorovaikutus- ja toimintamalleja kansalaisopistojen, kirjastojen ja yliopiston välillä Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan johdolla. Tavoitteena oli elinikäisen oppimisen edistäminen, tiedonhankinnan taitojen kehittäminen ja aktiivisen kansalaistoimintaan kannustaminen. Samalla kohtasivat erilaiset osat Suomea, kaupunki ja maaseutu, pohjoinen ja etelä.

Kansalaisopisto-opiskelu on tunnetusti naisvaltainen harrastus. Miksi miehet eivät osallistu laajamittaisesti opistotoimintaan? Onko opistojen kurssitarjonta rakennettu liiaksi naisten ehdoilla? Käsikirjassa pohditaan vapaa-ajan merkitystä miehen elämässä. Samalla etsitään keinoja siihen, miten kansalaisopistojen tarjonnassa voitaisiin paremmin huomioida miesten toiveet.

YHTEYS oli osa valtakunnallista ”Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi” kehittämisohjelmaa, jonka rahoitus tuli Lapin Ely-keskuksen koordinoimana Manner-Suomen ESR - ohjelmasta. YHTEYS kesti kaksi vuotta (2013–2014) ja sitä koordinoi Lapin yliopisto.

MIES
JA VAPAA-AIKA